

Arkivsak

24/15240-4

Saksbehandler

Anja Nordvik Sætre

Saksgang

Hovedutvalg for inkludering, idrett og kultur

Møtedato

27.08.2024

Hørings svar - Bevaringsstrategi for landbrukets kulturmiljø - Riksantikvaren

Innstilling fra fylkesdirektøren

Saken tas til orientering

Sammendrag

Riksantikvaren har utarbeidet et utkast til en nasjonal bevaringsstrategi for landbrukets kulturmiljø. Bevaringsstrategiene skal bli verktøy for vern og utvikling av prioriterte kulturmiljø. Forslaget til bevaringsstrategi for landbrukets kulturmiljø inneholder blant annet avgrensning og fire deltemaer med nærmere innhold og problemstillinger som Riksantikvaren mener strategien bør konsentreres om.

Direktoratet ber om innspill på utfordringsbildet, avgrensningen av strategien og deltemaene med tilhørende prioriteringer, samt synspunkter på hva som bør vektlegges innenfor innsatsområdene. De ønsker særlig tilbakemelding på avgrensning og deltemaer.

Innsatsområdene er felles for alle bevaringsstrategiene. Resultatmål, aktiviteter og tiltak er knyttet til utfordringene og deltema i den enkelte bevaringsstrategien. Aktiviteter og tiltak fastsettes når bevaringsstrategien er vedtatt.

Bakgrunn og saksgang

I henhold til Prop 1S (2023-2024) har Riksantikvaren fått i oppdrag å utarbeide forslag til to bevaringsstrategier i 2024, for kystens kulturmiljø og landbrukets kulturmiljø. Bevaringsstrategiene skal bidra til å strukturere, samordne og organisere innsatsen slik at de tre nasjonale målene vedtatt i Meld. St. 16 (2019-2020) nås, med særlig vekt på målet om å ta vare på et mangfold av kulturmiljøer. Bevaringsstrategiene skal tilrettelegge for at kulturminner, kulturmiljøer og landskap blir bevart og brukt som en ressurs i samfunnsutviklingen. Bevaringsstrategiene skal synliggjøre og utnytte kulturmiljøenes betydning for miljømessig, sosial og økonomisk bærekraft.

Fylkeskommunen mottok høringsutkastet 02.05.2023 med svarfrist 30.06.2023.

Fylkesdirektøren ba Riksantikvaren om utsatt frist for å gi Hovedutvalget mulighet til å behandle saken ifm. møterekke 4. Dette ble ikke innvilget, og fylkesdirektøren har derfor sendt administrasjonens innstilling innen fristen med påfølgende orienteringssak til hovedutvalget.

Saksopplysninger

Bevaringsstrategien skal bidra til å håndtere viktige behov og utfordringer i forvaltningen av landbrukets kulturmiljø. Strategien skal også bidra til at kulturmiljø brukes i en bærekraftig samfunnsutvikling. Bevaringsstrategien er foreslått med følgende deltemaer:

- Bygninger i jordbruket
- Jordbrukslandskapet
- Kulturmiljø i skog
- Kulturmiljø etter reindrift

Deltemaene skal være prioriterte områder innenfor bevaringsstrategien, hvor det er viktigst å konsentrere innsatsen. Til grunn for forslag til deltemaer og innhold i dem ligger blant annet vurdering av utfordringsbilde, muligheter for samarbeid og samordnet virkemiddelbruk. Arbeidet med landbrukets kulturmiljø har inkludert kunnskapsinnhenting og medvirkningsprosesser. Bevaringsstrategien som nå sendes på høring, er basert på funn i dette arbeidet.

De fire deltemaene i bevaringsstrategien for landbrukets kulturmiljø er valgt fordi det innenfor disse områdene er særskilte utfordringer og/eller kunnskapsmangel. Samtidig er det innenfor disse deltemaene et potensial for ny bruk av kulturmiljø, samarbeid og næringsutvikling. Det er også et formidlingspotensial knyttet til de valgte deltemaene.

Deltema 1: Bygninger i jordbruket handler om den rike og mangfoldige bygningsarven i jordbruket. Den representerer store kunnskaps-, opplevelses- og ressursverdier, men tapsprosenten er høy. Mange bygninger har gått ut av bruk eller står i fare for å gjøre det. Hovedvekten legges på enhetslåven, seterbygninger og den førindustrielle gårdens bygninger. Disse bygningene trenger forsterket bevaringsinnsats og tilrettelegging for ny bruk.

Under deltema 1 prioriteres bevaring og bruk av den førindustrielle gårdens bygninger, enhetslåver og seterbygninger.

Deltema 2 – Jordbrukslandskapet handler for det første om å ivareta et større mangfold av kulturlandskap med store kulturmiljøverdier. Innenfor et utvalg landskap iverksettes tiltak for istandsetting, skjøtsel og formidling av kulturminner, etter samlet plan. Deltemaet omhandler også å utvikle og iverksette tiltak for å redusere og forebygge konflikter mellom jordbruksdrift og arkeologiske kulturminner.

Under deltema 2 prioriteres kulturlandskapet og arkeologiske kulturminner i jordbrukslandskapet.

Deltema 3 - Kulturmiljø i skog handler for det første om kulturminner og kulturmiljøer knyttet til skogbruk. Det er behov for bedre kunnskap om innhold og utbredelse, og tiltak for å bevare et større mangfold og formidle næringens historie. I deltemaet inngår også å utvikle og iverksette tiltak for å redusere og forebygge konflikter mellom skogsdrift og arkeologiske

kulturminner. Det tredje feltet gjelder tilgang på kvalitetsvirke til restaurering og annen byggevirkosomhet. Her er det behov og muligheter for å utvikle produksjon og marked.

Under deltema 3 prioriteres skogbrukets kulturmiljø, arkeologiske kulturminner og skogdrift og kvalitetsvirke.

Deltema 4 - Kulturmiljø etter reindrift har det vært arbeidet lite med til nå, og det er stort behov for kunnskap om innhold, utbredelse, tilstand og tiltaksbehov. Deltemaet gjelder først og fremst kulturmiljø knyttet til tamreindrift, men inkluderer spor fra overgangen fra villreinfangst. Registrering og kartlegging prioriteres i en tidlig fase av strategigjennomføringen. Bevarings- og formidlingstiltak iverksettes etter hvert som kunnskapsgrunnlag er etablert.

Under deltema 4 prioriteres kulturmiljø etter tamreindrift.

Riksantikvaren ønsker tilbakemelding på

1. Avgrensning - I hvilken grad er avgrensningen egnet til å favne de viktigste behovene og utfordringene knyttet til bevaring og bruk av landbrukets kulturmiljø?
2. Deltemaer - Er de foreslåtte deltemaene egnet til å spisse innsatsen mot de riktige områdene innenfor landbrukets kulturmiljø? Har de foreslåtte deltemaene det riktige innholdet og de rette prioriteringene? Er det visse kulturmiljø som bør vektlegges mer innenfor de enkelte deltemaene? Hvilke problemstillinger bør prioriteres?

Økonomiske, administrative og juridiske konsekvenser

Fylkeskommunen skal ha et hovedansvar for å følge opp bevaringsstrategiene i fylkene og sikre god forvaltning av kulturmiljøer. Det regionale nivået skal også ha ansvar for å fordele statlige tilskuddsmidler, og stimulere til utvikling og vekst. Samlet sett kan dette medføre en forholdsvis stor oppgaveportefølje og behov for økt kapasitet for fylkeskommunen. Fylkeskommunene vil være avhengige av en finansieringsmodell som gir handlingsrom til å kunne prioritere arbeidet med bevaringsstrategiene. Dette forholdet spilte Vestfold og Telemark fylkeskommune inn til høringen av den overordnede bevaringsstrategien i 2023, hvor det ble presisert at virkemiddelapparatet som har tilhørt bevaringsprogrammene som nå er under avvikling, må bli videreført og fortsetter som tilskuddsordninger koblet til de nye bevaringsstrategiene.

Konsekvenser for fylkets klimamål og FNs bærekraftsmål

Meld. St. 16 (2019-2020) sier at kulturmiljø i større grad skal tas i bruk som en ressurs for å oppnå en bærekraftig samfunnsutvikling. Kultur og natur er uløselig knyttet sammen. Mennesker har levd av naturen til alle tider, og tradisjonell bruk av naturressurser er gjerne miljømessig bærekraftige og sirkulær økonomi i praksis. Kulturarven er derfor en viktig kilde til kunnskap om bærekraftige praksiser, og et viktig bidrag til måloppnåelse på flere av bærekraftsmålene, da særlig mål 11, 12 og 13.

Fylkesdirektørens vurdering

Fylkesdirektøren er svært positiv til at bevaringsstrategien for landbrukets kulturmiljøer prioriteres høyt og er blant de første som sendes på høring.

Vestfolds gunstige klima har gitt gode levekår for mennesker helt tilbake til steinalderen. Beliggenheten, geologi og klimatiske forhold har gjort at området alltid har vært et fruktbart landbrukslandskap. Bosettingsstrukturer med landbruk og husdyrhold har formet landskap i

både innmark og utmark. Vestfold har som følge av dette mange viktige kulturmiljø knyttet til landbruk, eksempelvis på Kaupang, Slagendalen, Brunlanes og Marumdalen.

Tilbakemelding på avgrensing

Fylkesdirektøren støtter ambisjonen om at bevaringsstrategien skal favne hele Norge og omfatte kulturmiljø knyttet til landbruksnæringene jordbruk, skogbruk og reindrift, og annen utmarksbruk som har tilknytning til disse næringene. Det er viktig at landbruksaktiviteter som kan komme i konflikt med automatisk fredete kulturminner og virkemidler for å forhindre dette er løftet frem, for eksempel i forbindelse med dreneringstiltak, nydyrking, hogst og markberedning.

Fylkesdirektøren savner en ytterligere tydeliggjøring i hele teksten av forholdet mellom bevaringsstrategien og Riksantikvarens kartlegging av nasjonalt viktige kulturmiljø, og ber Riksantikvaren se på hvordan arbeidet med kulturmiljøer og landskap av nasjonal interesse vil fungere i sammenheng med alle de utvalgte deltemaene med prioriteringer.

Kulturminner, kulturmiljø og landskap i aktive landbruksområder er sårbare. I Vestfold er disse særlig utfordret av høy utbyggingspress, endringer i arealbruk og krav til effektivisering i landbruket med bruk ny teknologi og driftsmåter. Bebyggelse blir skilt fra landbruksjorden og eldre bebyggelse fraflyttes eller rives. Det er behov for mer kunnskap om hva kulturmiljøenes verdier består av og at historisk bebyggelse og landskapselementer ikke ivaretas i tilstrekkelig grad. Det er også en utfordring at det gamle kulturlandskapet gror igjen eller fjernes.

Fylkesdirektøren har forståelse for at en strategi ikke kan favne alt, og anser avgrensingen av temaer og satsningsområder som dekkende på nåværende tidspunkt. Vi ser også verdien av at nye deltema kan komme til underveis.

Tilbakemelding på deltema

De overordnede deltemaene i strategien treffer godt innenfor Vestfold fylke, med unntak av *kulturmiljø og reindrift*, og de framstår som godt egnet for å spisse innsatsen knyttet til forvaltning. Når det gjelder innhold og prioriteringer innenfor de enkelte temaene har vi enkelte innspill under.

Deltema 1 – Bygninger i landbruket

Vi støtter fokuset bevaring, bruk og ombruk. Samtidig er det viktig at strategien løfter fram at enhetslåvene og mindre bygninger i mange sammenhenger kan få en ny bruk uten at sentrale kulturminneverdier går tapt, mens seter og setervoll er helhetlig kulturmiljø ofte er mer sårbart for bruksendringer.

I denne sammenheng er det viktig å se på koblingen til dagens lovverk. Ombruk innebærer endret bruk og krav til endret arealformål, endret bruk av eksisterende vei, nye HMS- og byggetekniske krav. Det er avgjørende at tilrettelegging for ny bruk ikke kommer i konflikt med annet lovverk. Det kan for eksempel være allmennhetens tilgjengelighet og/eller bevaring av naturverdier. Det er viktig at det blir sett på samspillet forskjellige interesser i et landskap, slik at man blant annet unngår interessekonflikt mellom naturvern hensyn og ivaretagelse av fredete og verneverdige kulturmiljø.

Det bør nedfelles tydeligere i strategien nødvendigheten av å se på lovverk for å få til ny bruk av bygninger som ikke lenger er hensiktsmessig for landbruksdrift, men som kan benyttes til andre formål. Ny bruk av de store enhetslåvene kan eksempelvis føre til krav om utarbeiding av reguleringsplan, eller at LNF-formålet ikke muliggjør endring. I tillegg vil krav til HMS kunne begrense muligheten, og øke den økonomiske byrden for eier. Smidigere lovverk, og samordnede og økte tilskudd vil være en forutsetning. Bruk og gjenbruk av bygninger i landbruket har potensiale for å utfordre overordnede mål om en kompakt by- og tettstedsutvikling. Strategiarbeidet bør ha tiltak som utreder og legger til rette for at disse hensynene ikke kommer i konflikt med hverandre.

Deltema 2 - Jordbrukslandskapet

Fylkesdirektøren anser at deltema treffer godt. Landskapet i Vestfold er preget av jordbruksdrift opp gjennom historien, og fortsatt bærekraftig landbruk er med på å bevare eldre elementer i landskapet. Verdiene i kulturlandskapet avhenger av fortsatt bruk, skjøtsel og vedlikehold for å kunne opprettholdes. De prioriterte områdene *kulturlandskapet* og *arkeologiske kulturminner* treffer godt, samtidig det er viktig at koblingen til Riksantikvarens oversikt over kulturmiljøer og landskap av nasjonal interesse og behovet for samordnet virkemiddelbruk her fremheves.

Et viktig fokus bør være på rutiner for saksbehandling, øke prioriterte tilskudd til sikring av automatisk freda kulturminner og øke bruk av inngrepsfrie metoder som georadar for å avklare vernehensyn i dyrka mark i forbindelse med drenering og nydyrking.

Vi savner fokus på husdyra sin rolle i utformingen og opprettholdelsen av kulturlandskapet i strategidokumentet. Dyrevelferd og produksjon av mat på en etisk måte et viktig tema. Mange av utfordringene ved dagens driftsformer er knyttet til dyrevelferd og sikring av kulturminneverdier og kulturlandskap, noe strategien allerede påpeker. Strategien bør tydeliggjøre av husdyras historiske rolle i landbrukets kulturmiljøer og landskap.

Deltema 3 – Kulturmiljø i skog

Fylkesdirektøren anser at deltema og prioriteringer treffer godt. Strategien fremhever at kulturminner i skog er svært liten grad kartlagt og registrert. Moderne skogsdriftmetoder innebærer et høyt skadepotensial, både for automatisk fredete og nyere tids kulturminner. Dette gjelder spesielt flatehogst og markberedning. Utfordringer knyttet til manglende registreringer og virkemidler knyttet til lovverk burde fremheves ytterligere. Vi støtter fokuset på bruk av og videreutvikling hjelpemidler knyttet til Lidar og KI innenfor registrering av kulturminner i skog.

Deltema 4 – Kulturmiljø og reindrift

Reindrift har dype historisk røtter i store deler av landet. Villreinfangst som har pågått fra steinalder som forløper til tamreindrift. Vestfold har verken eldre eller nåværende aktivitet knyttet til reindrift.

Tilbakemelding på innsatsområdene

Fylkesdirektøren anser at innsatsområdene treffer godt utfra de forutsetningene vi har for å forstå virkningen av dem. Fylkesdirektøren ber Riksantikvaren vurdere om offentlig myndighet

og forvaltning enten bør inngå som et eget innsatsområde, eller innlemmes tydeligere i innsatsområdene. Det bør være et mål at forvaltningen knyttet til kulturmiljø blir så effektiv og hensiktsmessig som mulig og at dette på sikt vil bidra til et bedre vern.

Konklusjon/anbefaling

Fylkesdirektøren anbefaler å støtte/støtter arbeidet med bevaringsstrategi for landbrukets kulturmiljø, og ser at strategiarbeidet vil bidra til å nå de nasjonale målene i Meld, st. 16 (2019-2020).

Vedlegg: